P.F. THOMÈSE

vaderliefde

2019 Prometheus Amsterdam

Voor Fré en Piet

De auteur ontving voor het schrijven van deze roman een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands letterenfonds
dutch foundation for literature

© 2019 P.F. Thomése
Omslagontwerp Suzan Beijer
Illustratie omslag Anoniem, silhouet van de jonge Frits Thomése (1921-'79)
Foto auteur Tessa Posthuma de Boer
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4273 5

Morgen wordt het huis van mijn ouders leeggehaald.
Morgen worden mijn kinderjaren opgeruimd.

Botho Strauβ, *Herkomst*

Erfstories

Afkomst was iets heerlijks voor mijn vader. Hij beweerde dat we vrijwel van adel waren geweest. Het had te maken met uit Parijs verdreven hugenoten in 1685 of daaromtrent en een Franse titel die onderweg tussen toen en nu in het historische tumult verloren moest zijn gegaan. Mijn vader was verzot op zulke familiemythes waarin iedereen plotseling onvoorstelbaar belangrijk scheen. Heren en dames van de hoogste rang, onbekende helden uit een roemrucht verleden. Als kind kon ik ze nooit onthouden, ik verwarde ze met verhalen over ridders en koningen die hij me voorlas en met dingen die hij me over wildvreemde mensen vertelde. De wereld was vol uitzonderlijkheden, ik kon niet ophouden me erover te verwonderen, zo klein en onnozel als ik was. Hij wist het precies: wie een van de onzen was en wie niet. Neven, nichten, achterooms en achterachtertantes, overgrootvaders en betovergrootmoeders van moederskant, *zijn* moeder wel te verstaan. Of was het iemand anders z'n moeder? Een heel netwerk vormde

zich van doden en levenden, met elkaar verbonden door verhalen die waren bedacht om iedereen uit elkaar te houden. Mij duizelde het, ik kon er geen wijs uit. Namen raakten los van personen, werden een soort luchtgeesten die telkens van gedaante veranderden. Plaatsen en tijden hielden geen verband. Zo werd de offerdood van Patroklos in de Trojaanse Oorlog in mijn herinnering een zelfmoord, begaan op een Amsterdamse studentenkamer in de Tweede Wereldoorlog. In een huis aan de Vijzelgracht dacht ik, het is nergens meer terug te vinden. Arme Rudy Düsterbeck, zijn naam schiet me zomaar te binnen, de suïcidale studievriend van mijn vader, op wonderbaarlijke wijze ontsnapt aan de wetten van de geschiedenis en nu als schim ronddolend op het bloeddoordrenkte strand aan de voet van de vernietigde stad Troje (waar de nazi's hem in ieder geval nooit zullen vinden).

Mijn vader had het me zeker kwalijk genomen dat ik zijn overleveringen hier zo slordig weergeef. Een verhaal moest langer mee dan een mensenleven. Men diende betrouwbaar en verantwoordelijk te zijn. Liegen mocht niet, ook niet als je met twee woorden sprak. Het ligt daarom niet aan hem als verteller, haast ik me te zeggen, maar het komt doordat ik nooit goed naar hem geluisterd heb. Ik was sowieso een slordige jongen, in wiens kleren altijd winkelhaken kwamen en vlekken, die met zijn onhandige vingers lipjes en lusjes en dingetjes kapottrok, die planten en vissen en salamanders dood liet gaan en sowieso niet kon bevatten waarom de werkelijkheid zich telkens tegen hem keerde.

Zijn verhalen vertelde mijn vader in de eerste plaats

aan zichzelf zoals een schrijver een lezer nodig heeft om in zijn eigen verbeelding te durven geloven, zich gaandeweg verliezend in de opgeroepen woordenstromen die hem meevoeren naar onbekende diepten. Op deze wijze werd ik, onnozele, meegesleurd naar een verleden waar ik zelf part noch deel aan had.

Elke avond zeeg hij neer op de rand van mijn grotemensenbed. Ik rook het zware vaderparfum van zoete pijptabak en amberkleurige whisky, dat mij net zo vertrouwd was als de schurende rasp van de eendagsstoppels op zijn wang wanneer hij zich over me heen boog en me onhandig welterusten kuste. Dat was voordat hij schaduw werd en oploste in het duister achter de deur, mij achterlatend met de schijngestalten van de nacht, die zich al dreigend aftekenden achter de gordijnen en op het behang en straks zeker ook in het achtergelaten hoopje kleren op de stoel. Maar tot het zover was, ervoer ik het geluk van zijn stemgeluid in het donker van mijn zoetjesaan tot droomwereld omgetoverde slaapkamer.

En zo ben ik erfgenaam geworden van verhalen die ik niet kan navertellen, die zich aan me hebben gehecht als zeepokken aan een voorbijdrijvende schelp. Is dat niet de definitie van het begrip mythe: een verhaal dat is losgeraakt van de persoon en ook is losgeraakt van zijn eigen tijd? Wat zou ik ervoor geven om die zware stem weer te horen, die pijptabak weer te ruiken en ditmaal precies te begrijpen wat hij me allemaal duidelijk aan het maken was. In plaats daarvan zit ik opgescheept met flinters en snippers waarvan het grotere verband mij ontgaat. De avonturen van mijn vader en zijn vrienden tijdens de

Trojaanse Oorlog. Er is niemand meer die ik ernaar kan vragen. Iedereen die er het fijne over zou kunnen vertellen, is dood en begraven. Al mijn ooms en tantes, de complete tijdlaag van mijn ouders: weg. Allemaal fantasiefiguren geworden. Het is alsof ik midden in de nacht wakker ben geschrokken uit een droom en me met bedrieglijke helderheid net niet weet te herinneren wat ik zo-even moet hebben meegemaakt. Als ik niet oppas is het verleden straks onachterhaalbaar geworden in de onmetelijke, onverschillige vergetelheid.

Het is hierdoor dat ik begin te beseffen wat mijn vader mij op de rand van het bed, op de rand van de slaap en op de valreep van de nacht, probeerde te vertellen. Hij probeerde me duidelijk te maken dat wij door verhalen met elkaar verbonden waren, dat wij, als we ze niet doorvertelden, loze eindjes zouden worden, onbruikbaar geworden restanten die in een doos op een vliering worden opgeslagen tot niemand er nog weet van heeft en het als een opluchting wordt ervaren wanneer de hele zorgvuldig geconserveerde troep op een zaterdagmiddag bij de kringloopwinkel wordt gedumpt. Zonder verhalen eindigt ieder leven op den duur in zo'n doos.

Met terugwerkende kracht spijt het me daarom verschrikkelijk dat ik, kleine jongen onder de wol, zo slecht heb opgelet, half dromend, half slapend, met één oor luisterend naar die duizelingwekkende verhalen die ik kon onthouden noch vergeten. Ik zal ze in mijzelf moeten terugvinden, stukje bij beetje. En die teruggevonden stukjes en beetjes zal ik met elkaar moeten zien te verbinden, in mijn hopeloze gevecht tegen het futiele en vergeefse en de

almacht van de onverschilligheid, want schrijven is altijd: schrijven tegen beter weten in. Het betere weten moet verslagen worden, met een onbegrijpelijk vertrouwen in de onbekende die men diep in zichzelf verborgen weet.

*

Het Griekse woord voor 'wees', *orphanos*, heeft als tweede betekenis 'beroofd', wat meteen het hartverscheurende beeld oplevert van een kind wiens ouders van hem zijn weggerukt en dat op de wereld niets meer heeft. De etymologie van 'erven' wijst juist op het omgekeerde. Erf is eigen grond. Wie erft neemt de grond in gebruik die door zijn ouders is verlaten.

*

Het eerste wat ik tegenkwam toen ik op eigen houtje dolend in het stambomenbos het spoor terug probeerde te vinden, was dat wij Thoméses nooit van adel zijn geweest. De roemruchte hugenoten met hun zilvermerk en familiewapen heb ik in geen gemeentearchief of kerkregister kunnen verbinden met onze genealogie. Het spoor loopt met terugwaartse kracht in de achttiende eeuw dood in de stegen van Leiden, waar ongehuwde moeders hun bastaardzonen lieten dopen in de Pieterskerk en de Hooglandse Kerk. Zonder het zo typische accent aigu overigens. Het 'streepje naar rechts' heeft mijn in 1846 geboren overgrootvader laten aanbrengen, wellicht om de familienaam meer cachet te geven, aangezien hij als officier bij

de Koninklijke Landmacht bevorderd bléék worden, tot in de hoogste echelons, en met de rang van generaal-majoor een graag geziene gast werd aan het hof van de achtereenvolgende koninginnen Emma en Wilhelmina. Vandaar wellicht zijn hang naar adeldom. Volgens de overlevering reed hij met zijn dienstfiets statig de lange oprijlaan van Paleis Het Loo op en droeg hij zijn rijksrijwiel plechtig over aan een vaandrig of kornet, alvorens waardig de trappen van het bordes te bestijgen.

Behalve van dat accent aigu was mijn overgrootvader ook de uitvinder van onze vermeende blauwbloedlijn, die onze familiegeschiedenis via Den Haag en Kleef terugvoerde naar de Quay des Orfèvres, de 'zilverkade' van Parijs, en mogelijk zelfs naar het hof van Versailles.

Ik zeg 'mijn' overgrootvader, maar ik heb deze schim uit het schimmenrijk van de Grote Eeuw, de negentiende, slechts bij overlevering gekend. Hij heet daarin steevast 'de generaal', onderwerp van familieverhalen die nooit echt verhalen hebben willen worden. Het blijven een soort moppen: zoals die van de generaal en zijn dienstfiets. Er is ook een soort mop over de generaal die tijdens het avondmaal (waarbij de kinderen staande dienden te eten, terwijl de ouders zaten) met een kalmerend handgebaar zijn echtgenote, die kennelijk ongevraagd iets had gezegd, maande tot zwijgen, wijl het spreken pas diende te geschieden als de heer des huizes daarom had verzocht.

Dit botte paternalisme vind ik niet terug in de enkele gekartonneerde foto in sepiatint die van hem is overgeleverd, waarop hij zachtmoedig en bescheiden de mist van onze tijd in blikt, weliswaar geüniformeerd en royaal be-

snord, maar verder niet overdreven masculien of martiaal.

Zo'n foto werd gemaakt in de studio van de fotograaf, waar de geportretteerde, zorgvuldig gekleed en gekapt, eindeloos in de wachthouding moest blijven volharden, vanwege de lange sluitertijd die de gevoelige plaat nodig had om het na-ijlende magnesiumflitslicht te verwerken. Het was wat dat betreft net als bij de portretschilder in diens atelier. Stilzitten, niet bewegen, net zo lang tot de eeuwigheid, ten behoeve waarvan het portret werd vervaardigd, zoetjesaan vanzelf zou intreden. (Zoals schemering neerdaalt en alles voor een laatste maal zacht laat glanzen.) De generaal begrijpt zijn precaire positie in de tijd ten volle. Geduldig en manhaftig zoals het een militair betaamt, laat hij de vereeuwiging over zich heen komen.

Ongetwijfeld was mijn overgrootvader al gepensioneerd toen de fotograaf in verblindend wit licht deze willekeurige nanoseconde voor altijd stilzette. Het beëindigd dienstverband maakt het weer vreemd dat hij een uniform draagt. Hoewel, een generaal-majoor buiten dienst is nog steeds een generaal-majoor.

Een man die heeft gestreefd naar 'een streepje op de e' heeft ongetwijfeld veel belang gehecht aan de sterren en de strepen die de rangen van de Koninklijke Landmacht met zich meebrachten. Vier sterren had hij op zijn rechtopstaande kraag, vier rechts en ook vier links, in een carré aangebracht. Deze kennis ontleen ik aan het *Handboek voor den soldaat,* uitgegeven door de Koninklijke Militaire Academie te Breda in 1937. Twee gouden en twee zil-

veren sterren, om precies te zijn. Dat was lager dan de vier zilveren van de luitenant-generaal, de op-een-na hoogste der hoogste officieren. Wel bezat zijn sabel een kwastje, net als dat van de luitenant-generaal. Mijn overgrootvader moet dit soort dingen tot in detail geweten hebben, want hij was Hoofdintendant, en onder diens verantwoordelijkheid vielen onder andere de Centrale Magazijnen te Apeldoorn, waar alle uniformen werden gedistribueerd.

Kwastjes, sterren. Het was ooit van het hoogste belang om ze te kunnen duiden. Werelden werden ermee gedefinieerd en afgeschermd van het gepeupel. Het is verbijsterend hoe snel zo'n verfijnd onderscheidingssysteem alle betekenis verliest en tot bizarrerieën voor achterkleinzonen wordt gereduceerd. Zo heb ik een staf met ivoren handgreep geërfd die bij mijn weten bij de generaalsuitrusting hoorde en in mijn verbeelding werd gebruikt als er troepen moesten worden geïnspecteerd. De generaal klemde hem dan onder de oksel om aldus gedistingeerd te paraderen. Het is kennelijk onweerstaanbaar om bij de gedachte aan macht aan dergelijke symboliek te denken. Terwijl het werk van mijn overgrootvader administratief en erg 'Haags' van aard was. Mogelijk herinner ik mij zo'n stok of staf uit een oorlogsfilm vol excentrieke Britse officieren, ongetwijfeld vertolkt door sir Laurence Olivier of sir Alec Guinness. En nu ik erover nadenk, moet hij als Hoofdintendant gestationeerd zijn geweest op het Departement van Oorlog op Plein 4 in Den Haag, alwaar hij aan een vast angstaanjagend groot eikenhouten bureau zijn administratieve en bestuurlijke werk verrichtte.

Dus zal hij ook niet ginder in Apeldoorn over die lange

rechte oprijlaan naar Het Loo zijn gefietst; daar resideerden koningin-moeder Emma en later koningin Wilhelmina alleen in de zomer. De generaal moet, realiseer ik me nu, met zijn vaandrig en kornet van zijn Haagse departement direct naar Paleis Noordeinde zijn gefietst, dat als werk- en winterpaleis diende voor beide vorstinnen. Hij zal zich aan de achterkant hebben laten aankondigen, bij het grote gietijzeren hek. Na belet te hebben verkregen is hij door de hoftuin gereden en heeft hij aan de voet van het bordes zijn fiets afgegeven aan zijn adjudant. Of aan een lakei, denk ik nu. *Valet parking* avant la lettre. Er zal zijn gesalueerd en teruggesalueerd, eventueel met gelaarsde hielen geklakt, waarna de trappen waardig werden beklommen, als bekroning van een zich almaar opwaarts bewegende militaire carrière. Het zijn dezelfde treden waarop laatst de nieuwbakken ministers zich in onhandig ontspannen poses drommend rondom de koning lieten fotograferen toen hun vers geformeerde kabinet aan de media moest worden getoond. De meeste staatsiefoto's worden overigens gemaakt op de paleistrappen van Huis ten Bosch.

Hoezeer de generaal in mijn gedachten ook telkens verbrokkelt tot fragmenten, hypotheses en verzinsels, toch had hij zelf het vaste plan om zich met een stamboom van jewelste op onvergankelijke wijze in de vluchtige tijd te wortelen. Daartoe diende het accent aigu waarmee hij onze familienaam bewapende, vlijmscherp onderscheidingsteken, vol goede moed wijzend in de richting van een nog ongeschreven toekomst. Hij heeft gemeenteambtenaren ervan weten te overtuigen dat het ontbreken van het ac-

cent te wijten was aan een schrijf- of spelfout, ontstaan bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811, op gezag van Napoleon, die toen ook 'onze' keizer was. Het 'herstelde' accent bracht hem dichter bij de gewenste werkelijkheid dat de Thoméses waarachtige hugenoten waren, afstammelingen van de om geloofsredenen uit Frankrijk verdreven edelsmid Albert en zijn nazaten Jan en Albert Jansz. de Thomése of De Thomeze, beiden eveneens zilversmeden van betekenis. Het is het oorsprongsverhaal waar ik zelf ook mee ben opgegroeid en dat ik in een van de 'autobiografieën' in *Nergensman* nog eens glunderend heb opgepoetst tot het glom alsof het echt waar moest zijn. Roemruchte voorvaderen waren het, allereerst Albert senior, deken van het gilde van Haagse edelsmeden en vervaardiger van diverse zilveren pronkstukken, beroemd om zijn sobere en strenge Frans-classicistische stijl, maar zeker ook zijn zoon Jan, 'hofzilversmid' en in de mode bij de ganse haute volée van adel en rijke kooplieden. Merkwaardig heb ik altijd gevonden dat wij nazaten niets van dat glimmende vakwerk in huis hadden. Maar volgens mijn vader was Alberts zilverwerk te hoog gegrepen voor ons soort mensen. Het bevond zich in musea en particuliere collecties. Inderdaad heb ik een peper-en-zoutstelletje in de vitrines van het Haags Gemeentemuseum zien staan. Albert de Thomese (1682-1753) heet hij daar, zonder accent. Het *burglar proof* museumglas hield mij op veilige afstand.

Door een negentiende-eeuwer als mijn overgrootvader werd de Geschiedenis nog met een hoofdletter beleefd. Daar was alles groot en machtig, op die ereplaatsen stond

alles voor eeuwig vast. Het was een verheven oord waar je je moest zien te vestigen, als het je werd vergund. De gelukkigen werden er opgenomen in de klassementen en hiërarchieën. Een soort Beloofde Land, maar dan achter je. Voor mij is zo'n glorieus achterland niet meer weggelegd, ik ben van na het einde van de geschiedenis. Ik ben gevangen in een zich eeuwig herhalend heden. Het voorbije biedt niet meer dan losse reflecties en bespiegelingen, of een onverwacht doorkijkje dat vervolgens verdampt gelijk een regenplas in de middagzon. De Geschiedenis daarentegen vervult de mens, de Geschiedenis verschaft hem zijn identiteit, dat merkwaardige wondermiddel om onder wisselende omstandigheden dezelfde persoon te blijven, om onveranderlijk in de tijd te staan, standvastig te blijven in een wereld die op losse schroeven staat. Het woord identiteit lijkt semantisch op identiek. De generaal had een sterk vertrouwen in zijn identiteit. Die was identiek aan de persoon die hij was. Hij viel samen met hoe hij zichzelf had bedacht en bedoeld. Zoals hij tot in de puntjes klopte, zo kloppen mensen tegenwoordig niet meer.

*

Mijn vader, die naar de generaal Fredrik Antonie was genoemd, had er plezier in om in familiegezelschap onverbloemd de bastaardafkomst ter sprake te brengen, alleen al om zijn vader en grootvader op de kast te krijgen. Ik herken meteen de vrolijk-boosaardige fonkeling in de ogen en de niet te onderdrukken grijns die bij zulke sardonische speldenprikken hoort.

Ja, door al die verhalen op de bedrand is de jongen die mijn vader is geweest mij soms net zo vertrouwd als de jongen die ik zelf ben geweest. Zo herinner ik mij zijn herinnering aan de eekhoorn alsof het mijn eigen belevenis is. Ik heb altijd een waanzinnige bewondering gehad voor jongens die wilde dieren tam wisten te maken: kauwen, steenuilen en in het geval van mijn vader dus een eekhoorn. Het piepjonge knaagdiertje was in de Haarlemmerhout uit het nest gevallen en door hem onder zijn jas mee naar huis genomen. Hij was een natuurjongen, die eindeloos door de duinen en door de Hout zwierf, uilenballen determinerend, nesten inspecterend, vliegbeelden en zangriedels herkennend, in de onsterfelijke behoefte samen te vallen met wat hij zag: ook een vogel te zijn, een mier, een libelle, een vos in zijn burcht. Ik heb als kind lang gedacht dat *De kleine Johannes*, Frederik van Eedens dromerige kinderboek, dat ik van hem had overgenomen, over hém ging. Ook de kleine Johannes was een Haarlemse jongen die zich verstond met de dieren des velds, tot de insecten aan toe, alsof het zijn gelijken waren. De kleine bosdromer hield veel meer van dieren dan van mensen. Mijn vader had mij eruit voorgelezen tussen zijn eigen verhalen door, zodat het één pot nat was geworden wat hij en/of de kleine Johannes meemaakten in het gezelschap van hun vrienden Windekind, Robinetta en de nogal zeikerige kabouter Wistik.

De gevallen eekhoorn had onderweg in het holletje van zijn jas gepiest, maar dat ontdekte de jonge dierenredder pas thuis, zozeer was hij opgegaan in zijn taak. Op zijn overhemd zat een natte plek, die was doorgesijpeld naar